

**ПРОБЛЕМА ВЛИЯНИЯ ПРАВОСОЗНАНИЯ НА КУЛЬТУРУ
ПОЛИТИЧЕСКОГО ВЫБОРА ЧЕЛОВЕКА**

Герасина Л. Н.

Правосознание интерпретировано в контексте политико-правовой парадигмы. Доказано, что, кроме правовых идеалов и ценностей, правосознание отражает политические взгляды и установки человека, его правовые ожидания и политические ориентации, восприятие политических и правовых процессов. Обоснована взаимозависимость позиций электората и стереотипов политической культуры и субкультур, а также качественных черт правосознания. Показано, насколько существенно на политический выбор граждан влияют современные предвыборные технологии: информационные, медийные, политические манипуляции и другие способы «избирательной инженерии».

Ключевые слова: правосознание, политический выбор, стереотипы политической культуры, правовые ожидания, политические манипуляции и мифологизация, электоральные мониторинги.

**A PROBLEM OF INFLUENCE OF SENSE OF JUSTICE IS ON CULTURE OF
POLITICAL CHOICE OF MAN**

Gerasina L. N.

Sense of justice is interpreted in this article in the context of political-legal paradigm; proved, that except for legal ideals and values sense of justice reflects political looks and options of man, his legal expectations and political orientations, perception of political and legal processes. Grounded dependence positions of electorate and stereotypes of political culture and subcultures, and also high-quality lines of sense of justice. It is rotined, as far as substantially modern pre-election technologies influence on the political choice of citizens: informative, medias, political manipulations and another ways of the «electoral engineering».

Key words: sense of justice, political choice, stereotypes of political culture, legal expectations, political manipulations and mifologisation, monitoring of electorate.

УДК 340.11

Г. П. Клімова, доктор філософських наук, професор

**РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕРНЕТУ
У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН**

Присвячено аналізу правової поінформованості українських громадян як найважливішого чинника формування їх правової культури. Особливу увагу приділено

розгляду ролі засобів масової інформації та Інтернету в процесі формування правової культури українських громадян в умовах розбудови демократичної, правової держави.

Ключові слова: *правова культура, правове інформування громадян, доступність права.*

Актуальність проблеми. Процес становлення правової держави безпосередньо пов'язаний з формуванням правової культури українських громадян, що є соціальною гарантією дії верховенства правового закону в суспільстві. Тому правова культура населення України потребує постійного ефективного формування і вдосконалення.

У сучасній науковій літературі аналізуються різноманітні шляхи формування правової культури українських громадян. Серед них, зокрема: демократизація всіх сфер соціального життя; вдосконалення правотворчого і правозастосовного процесів; зміцнення законності і правопорядку; розвиток правовідносин; зростання ефективності діяльності всієї системи правосуддя; адаптація законодавства України до міжнародних норм і стандартів прав людини; гармонізація законодавства України із нормативними актами Європейського Союзу; здійснення правового виховання і правового навчання українських громадян. Разом з тим важливе значення для формування правової культури населення України має здійснення їх правового інформування.

У теперішній час науковці приділяють значну увагу аналізу проблем правового інформування громадян (О. В. Волошенюк, В. П. Гойман, В. В. Головченко, І. П. Голосніченко, Н. І. Козюбра, О. М. Костенко, М. В. Костецький, В. С. Медведєв, Є. В. Назаренко, В. В. Оксамитний, М. І. Панов, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, О. В. Скрипник, С. С. Сливка, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, В. А. Туманов, О. І. Ющик та ін.). Віддаючи належне проведеним науковим дослідженням, слід зазначити, що подальші розроблення потребують вирішення питання змістовного наповнення системи правової інформованості населення, визначення пріоритетних методів і засобів здійснення правового поінформування громадян в умовах розбудови правової держави.

Через те що незнання закону не звільняє від відповідальності, держава зобов'язана інформувати своїх громадян про всі нормативні рішення відповідними засобами, надавати їм правову інформацію, яка являє собою сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти та інші джерела інформації з правових питань [1, с. 54].

Проведене по всій Україні опитування 2000 тис. респондентів, які не мають юридичної освіти, засвідчує, що населення вкрай низько оцінює свої знання про відповідні законодавчі акти. Лише 1,5 % жінок і 38,8 % чоловіків вважають, що вони добре поінформовані про українські закони, а 38,7 % чоловіків і 37,3 % жінок знають їх тільки частково. Але найбільшу групу на сьогодні (41,4 % чоловіків і 44,9 % жінок) становлять ті, хто законів не знають, але прагнуть щось про них довідатися. І тільки 4,9 % чоловіків і 4,4 % жінок стоять на позиції «законів не знаю і знати не хочу» [2, с. 42–45]. У цьому зв'язку держава зобов'язана активно інформувати своїх громадян про правові приписи. Чим більше буде форм доведення до відома українських громадян правових розпоряджень і чим ефективніше вони реалізуватимуться, тим краще населення знатиме законодавство своєї держави. Через забезпечення доступності законодавства формується правова культура українських громадян.

Процес забезпечення доступності законодавства умовно можна уявити як «рух назустріч один одному» законодавства і громадян. Рушійною силою цього зближення виступає держава, яка не тільки наближує закони до громадянина, а й у своїй діяльності отримує від особи рух у бік законодавства. Тому умови, що визначають доступність законодавства, пов'язані з удосконаленням державної діяльності, юридичною політикою держави, функціонуванням системи компетентних державних органів, що створюють законодавство, підтримують його в дійовому стані та забезпечують низку інших заходів у «зближенні законодавства і громадян». Ця діяльність визначається системою суспільних відносин і виражається на практиці не тільки державних, а й громадських організацій, трудових колективів і самих громадян.

За своєю сутністю поняття «доступність законодавства» можна розділити на «зовнішню» і «внутрішню» доступність. Такий поділ є умовним і визначається самим процесом пізнання громадянином вимог закону. Усвідомити та зрозуміти необхідну юридичну інформацію громадянин може тільки за умови створення можливостей для пошуку правової норми, яка регулює ту чи іншу ситуацію. Відповідно під «зовнішньою» доступністю слід розуміти можливість легко і швидко знайти потрібну юридичну норму, а під «внутрішньою» — можливість свідомо зрозуміти інформацію про правові вимоги, що знаходяться в правовій нормі [3, с. 19–21].

Крім того, поняття «доступність законодавства» характеризується такими двома аспектами: технологічним, під яким розуміють забезпечення максимальної легкості і надійності надходження повної інформації, і юридико-семантичним, який передбачає доступність матеріалів для сприйняття і правильного його розуміння громадянами.

Згідно з таким розумінням умови доступності законодавства можна класифікувати на ті, що слугують забезпеченню зовнішньої та внутрішньої доступності. Зовнішні умови забезпечують доступність форми закону, тобто сприяють тому, аби громадянин зміг би безпосередньо отримати нормативний акт «у руки», а внутрішні умови слугують доступності змісту та сутності правового акта. Але в житті ці умови переплітаються, зливаються, їх важко відмежувати одне від одного, оскільки як форма, так і зміст є двома взаємопов'язаними сторонами одного явища [4, с. 13–14].

У процесі забезпечення доступності законодавства держава ставить перед собою три завдання: забезпечити необхідний якісний рівень законодавства, надійне функціонування каналів інформування про чинне законодавство і на цій основі формування високого рівня правової культури українських громадян.

Каналами інформування про чинне законодавство виступають різноманітні форми правового інформування українських громадян, в процесі функціонування яких відбувається їх ознайомлення зі змістом законодавчих норм, зі всім комплексом правових знань, необхідних для формування правової культури членів суспільства.

Серед різноманітних форм правового інформування громадян як пріоритетні можна виділити такі: правове інформування засобами масової комунікації, через Інтернет; правове інформування шляхом впливу юридичної практики; правове інформування через консультації юристів; правове інформування шляхом безпосереднього читання громадянами законів і юридичної літератури; правове інформування шляхом неофіційного міжособистісного спілкування на правові теми та ін. Зупинимось на характеристичні деяких з них.

Одним із головних інформаційних каналів формування правової культури українських громадян є правове інформування засобами масової комунікації. Перевагами засобів масової інформації (ЗМІ) перед іншими каналами правового інформування є оперативність подання інформації, широке охоплення населення, щоденність впливу і доступність правової інформації, яка подається ними для громадян.

Доступність правової інформації, що подається ЗМІ, пояснюється, по-перше, тим, що на протигагу від офіційного видання закону, що містить лише сам його текст, ЗМІ у більшості випадків супроводжують переказ правової норми роз'ясненнями того, як її тлумачити і застосовувати на практиці. По-друге, ця інформація сама знаходить свого адресата без звернення будь-куди.

У цьому зв'язку роль преси, радіо і телебачення у формуванні правової культури українських громадян важко переоцінити. Саме ЗМІ повинні систематично інформувати громадян про події суспільно-правового життя України

та за її межами; правові аспекти діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; здійснення прав і свобод громадян, профілактику правопорушень, особливо серед молоді і підлітків, боротьбу зі злочинами, корупцією, організованою злочинністю [5, с. 108–109].

Але ЗМІ часто-густо справляють деструктивний вплив на формування правової культури українських громадян. Так, в ЗМІ іноді активно обговорюються невдалі законопроекти, які ще не пройшли дороблення і не отримали згоди у законодавця. Тим самим формується уява про низьку якість законодавчої бази і невисокої кваліфікації законодавців. На радіо і телебаченні спостерігається негативний аспект звернення до випусків новин і аналітичних передач, що полягає у вибірковості подання правової інформації: «скандальні», непопулярні закони, як правило, отримують в ЗМІ найбільшу огласку.

Крім того, часто художні фільми і кримінальні хроніки пропагують стандарти правової поведінки, несумісні із правовими ціннісними орієнтаціями нашого суспільства, що не сприяє формуванню правосвідомості і правової культури громадян.

Як вважає К. Тарасов, деструктивний вплив на молодь фільмів з елементами насильства полягає у значних масштабах їх трансляції та масовому сприйнятті молодіжною аудиторією, а також схильності до засвоєння досвіду насильства представниками так званої групи ризику, для якої насильство є прийнятним засобом розв'язання життєвих проблем [6, с. 68–69]. На думку О. Дроздова, існує кореляція між схильністю підлітків до перегляду «агресивної» телепродукції та агресивною поведінкою в реальному житті [7, с. 51]. Це стосується також телевізійної реклами, в якій сцени агресії та насильства іноді подаються в ігровій формі [8, с. 100–101].

Отже, існує нагальна потреба у посиленні захисту українських громадян, передусім дітей і молоді, від негативного впливу ЗМІ на процес формування їх правової культури. Для її реалізації було б доцільно забезпечити створення циклу постійних правових радіо- та телепередач і подальше запровадження сторінки, рубрики на правову тему в друкованих виданнях. Конструктивним було б рішення Державного комітету телебачення і радіомовлення України щодо започаткування систематичних правоосвітніх телепрограм, показу документальних, кіно-, відеофільмів, у тому числі щодо деструктивних наслідків учинення злочинів та інших правопорушень.

Суттєвим напрямом формування правосвідомості і правової культури громадян є використання інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, у першу чергу мережі Інтернет. Мережа активно розвивається, напрями її використання поширюються. Дотепер кількість користувачів Інтернет складає майже 544 млн осіб. З них більше 50 % припадає на США і Канаду, 40 % – на Європу, 5 % – на Японію і Корею, 5 % – на інші країни світу. Серед

країн СНД, на які припадає 1 % світових користувачів мережі Інтернет, найрозвиненішою з погляду роботи в мережі та використання її можливостей є Росія, на яку припадає близько 80 % усіх користувачів мережі; на Україну – 13 %, Казахстан – 2 %, Вірменію – 1 %, на всі інші – 4 %. За оцінками експертів, кількість постійних користувачів Інтернет в Україні наближається до 1 млн, що становить більше 2 % дорослого населення [9, с. 126–127]. Постійно зростають обсяги інформаційних ресурсів, що подані в Інтернет. Щодня з'являються більше 3 млн нових web-сторінок.

Переваги «світового павутиння» безперечні. Так, середня кількість бібліографічних зносок на друковану статтю – 2,74, а на безкоштовну електронну версію – 7,3, тобто в 2,6 разу більше. Електронні статті цитуються в 4,5 разу частіше друкованих, причому це співвідношення швидко зростає [10, с. 7]. Сьогодні Інтернет – це глобальна, багатофункціональна інформаційна мережа. Доступ до електронних баз даних, у тому числі до правових, є відкритим для всіх категорій громадян незалежно від державних кордонів, національності, професії. Інформаційні технології справляють значний вплив на формування правової культури українських громадян. Можна визначити такі перспективні напрями формування правової культури громадян України під впливом розвитку сучасних інформаційних технологій:

- створення оплачуваних та безкоштовних правових баз даних;
- видання електронних правових журналів;
- створення електронних правових бібліотек;
- проведення інтернет-конференцій з актуальних проблем правознавства;
- створення та популяризація віртуальних книжкових магазинів, які спеціалізуються на правовій літературі [11, с. 110–111].

Тим самим інформаційні технології значною мірою сприяють розвитку правової свідомості українських громадян, новому сприйняттю ними правової культури як комплексу світоглядних правових уявлень та знань.

Разом з тим треба зауважити, що суто інформаційна спрямованість мережі Інтернет з часом замінюється яскраво вираженим агітаційним, популістським і навіть агресивним підходом. Проникнення матеріалів з Інтернету в традиційні ЗМІ стало звичним явищем, незважаючи на те, що в глобальній мережі може бути видано все, що завгодно. Інтернет-ЗМІ відрізняються від звичайних ЗМІ тим, що там можна оприлюднювати новини не тільки дешево й оперативно, але й, що саме по собі примітно, анонімно.

Відсутність злагоджених правових механізмів впливу на інформацію, що подана в комп'ютерних мережах, дає змогу розміщувати тут матеріали з елементами насильства, рецепти виробництва наркотичних і вибухових речовин тощо. У деяких країнах спостерігається поява сайтів, що належать орга-

нізованим кримінальним угрупованням і терористичним організаціям, через які здійснюється не тільки обмін інформацією, а й пропаганда форм негативної, девіантної поведінки.

У сільовій мережі можна віднайти вияв відомих механізмів соціальної детермінації злочинності: шляхом певного соціального формування особистості; шляхом надання їй вказівок протиправного або суперечливого характеру; шляхом примушування особистості увійти в таку ситуацію, що вимагає і полегшує обрання саме злочинного варіанта поведінки [12, с. 250–253].

У цьому зв'язку визріла необхідність у нейтралізації негативного інформаційного впливу комп'ютерних мереж на формування правової культури українських громадян. Необхідно з'ясувати жорсткі критерії, за якими можливо розміщувати в мережах певні види інформації. Треба опрацювати механізми обмеження доступу до окремих сайтів (сторінок) для різних вікових категорій аудиторії Інтернет. Потрібно також законодавчо закріпити відповідальність власників сайтів за зміст інформаційних матеріалів, які вони розміщують. Слід прагнути того, аби протиправні процеси, що відбуваються в глобальних комп'ютерних мережах, набули адекватної протидії з боку правоохоронних органів.

Висновки. Здійснення правової поінформованості українських громадян через ЗМІ та Інтернет є важливим напрямом формування їх правової культури. Для посилення їх впливу на даний процес необхідно активізувати популяризацію правових знань через різноманітні канали ЗМІ та Інтернет, підвищувати за їх допомогою доступність права для населення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляков К. Інформація в праві: теорія і практика / К. Беляков. – К. : КВІЦ, 2006. – 116 с.
2. Вимір людського розвитку: права і свободи людини в Україні / М. І. Гаврилов та ін. – К. : Наук. думка, 2006. – 324 с.
3. Сидельников И. П. Доступность закона. Правовое информирование граждан / И. П. Сидельников. – Минск : Наука и техника, 2002. – 125 с.
4. Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правові проблеми / І. М. Жаровська. – Львів : ЛКА, 2007. – 207 с.
5. Егорова М. С. Доступ граждан к правовой информации как условие развития правосознания и формирования правовой культуры / М. С. Егорова // Государство и право. – 2006. – № 9. – С. 195–110.
6. Тарасов К. «Агрессивная кинодиета» ТВ и студенчество / К. Тарасов // Высш. образование в России. – 2002. – № 3.
7. Дроздов О. Ю. Засоби масової комунікації як фактор агресивної поведінки молоді / О. Ю. Дроздов // Вісн. Харк. нац. ун-ту. Сер. «Психологія». – 2005. – № 483. – С. 49–54.

8. Гордякова О. Л. Влияние личностной агрессивности и тревожности подростков на эмоциональное отношение к агрессии в телевизионной рекламе / О. Л. Гордякова // Психол. журн. – 2008. – № 4. – С. 98–103.

9. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / під ред. В. М. Литвина, В. В. Андрущенко. – К. : Навч. кн., 2004. – Т. 1. – 639 с.

10. Королев А. С. Современная молодежь под прицелом СМИ / А. С. Королев // Alma mater. – 2008. – № 2. – С. 5–9.

11. Кушакова Н. В. Вплив інформаційних технологій на правову культуру: українські реалії / Н. В. Кушакова // Правова культура – основа державотворення в Україні : зб. наук. пр. / за ред. М. В. Костицького, М. М. Ібрагімова. – Ірпінь : Нац. акад. ДПС, 2005. – Вип. 1. – 298 с.

12. Винарик Л. С. Информатизация в аспекте социальной трансформации общества / Л. С. Винарик. – Донецк : ИЭП, 2004. – 271 с.

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ИНТЕРНЕТА В ФОРМИРОВАНИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ УКРАИНСКИХ ГРАЖДАН

Климова Г. П.

Посвящено анализу правовой информированности украинских граждан как важнейшего фактора формирования их правовой культуры. Особое внимание уделено рассмотрению роли средств массовой информации и Интернета в процессе формирования правовой культуры украинских граждан в условиях построения демократического, правового государства.

Ключевые слова: правовая культура, правовое информирование граждан, доступность права.

THE ROLE OF MASS MEDIA AND INTERNET IN INFORMATION OF LEGAL CULTURE OF UKRAINIAN CITIZENS

Klimova G. P.

The scientific article «The Role of Mass Media and Internet in information of legal culture of Ukrainian citizens» is devoted to the analysis of legal culture of Ukrainian citizens as the most important factor in formation of their legal culture. The special attention has been paid to studying the role of mass media and Internet in the process in providing the formation of legal culture of Ukrainian citizens in condition of building democratic legal state.

Key words: legal culture, legal informability of citizens, availability of law.

